06/08/2019

“ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΑΜΟΝ ΕΣΩΣΕ ΤΗ 6Η ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1824”

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Όπως είναι από τη σχετική ιστοριογραφία γνωστό, την κυριότερη απειλή εναντίον της ελευθερίας της πατρίδας τους οι Σάμιοι αντιμετώπισαν στις αρχές Αυγούστου του 1824.

Από τις 28 Ιουλίου εκείνης της χρονιάς, **είχε εμφανιστεί στα παράλια της Σάμου ο οθωμανικός στόλος υπό τον Χοσρέφ πασά,** ο οποίος μάλιστα επιχείρησε ανεπιτυχείς αποβάσεις σε διάφορες παραλίες του νησιού. Στις 5 Αυγούστου ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος ξεκίνησε γενική και σφοδρή επίθεση, κατά την συμπλοκή που ακολούθησε όμως ο Κων. Κανάρης κατάφερε να ανατινάξει μια φρεγάτα, ώστε τελικά ο στόλος να υποχωρήσει στην Κω, και η Σάμος να σωθεί από μέγιστο κίνδυνο.

Επειδή ξημέρωνε η εορτή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, στις 6 Αυγούστου, ο Λυκούργος συνέδεσε προσφυώς την σωτηρία της Σάμου με την μεγάλη αυτή εορτή του «Σωτήρος» Χριστού, αποδίδοντας σε άμεση παρέμβασή του την ανέλπιστη έκβαση της ναυμαχίας. Είναι δε γνωστό πως από πανσαμιακό τάμα χτίστηκε, στο Πυθαγόρειο, ο ναός της Μεταμορφώσεως, και η συγκεκριμένη εορτή καθιερώθηκε ως τοπική εθνική γιορτή, που τιμάται με καθολικό προσκύνημα και γενική αργία μέχρι σήμερα από τους Σαμίους.

Η επιγραφή μάλιστα **ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΑΜΟΝ ΕΣΩΣΕ ΤΗ ΕΚΤΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1824** αποτέλεσε την εμβληματική απόδοση του γεγονότος, και χρησιμοποιήθηκε σε διάφορες στιγμές της σαμιακής ιστορίας, προβαλλόμενη μέχρι και σήμερα.

Η σύμπτωση της νικηφόρας έκβασης του αγώνα με την πανήγυρη της Μεταμορφώσεως του Σωτήρα Χριστού ήρθε να επιβεβαιώσει τα νοούμενα και να επαληθεύσει τα εικαζόμενα.

Ο Λυκούργος έταξε λοιπόν ως έκφραση των ευχαριστηρίων του σαμιακού λαού να οικοδομήσει το ναό της Μεταμορφώσεως στο Πυθαγόρειο, την αρχαία και βυζαντινή πρωτεύουσα του νησιού, δίπλα στο αναστηλωμένο βυζαντινό κάστρο που χρησιμοποιούσε ως κατοικία και αρχηγείο του αγώνα. Κατασκεύασε από κερί το πρόπλασμά του και προχώρησε στην οικοδόμησή του, η οποία άρχισε στις 27 Φεβρουαρίου / 11 Μαρτίου 1831 και ολοκληρώθηκε στις 15 / 27 Ιουλίου 1833.

Η επιγραφή που ο ίδιος συνέταξε για να τοποθετηθεί στην πρόσοψη του ναού, είναι απολύτως χαρακτηριστική των προθέσεων και των πίστεών του:

ΤΑ ΣΑ ΕΚ ΤΩΝ ΣΩΝ ΣΟΙ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝ Η ΣΑΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΝ ΑΥΤΗ ΛΑΟΣ ΣΟΥ ΤΗΝ ΑΝΕΓΕΡΣΙΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΣΟΥ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ Εις ΑΙΩΝΙΟΝ ΔΟΞΑΝ ΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΗΜΑΣ ΕΞΕΧΕΑΣ ΥΠΕΡΦΥΩΝ ΘΑΥΜΑΣΙΩΝ ΣΟΥ ΧΡΙΣΤΕ ΒΑΣΙΛΕΥ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΣ, ΣΩΤΗΡ ΚΑΙ ΛΥΤΡΩΤΑ ΗΜΩΝ, ΠΡΟΣΔΕΞΑΙ ΕΥΜΕΝΩΣ ΤΗΝ ΕΞ ΟΛΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΔΙΑΣ ΗΜΩΝ ΠΡΟΣΦΟΡΑΝ ΤΑΥΤΗΝ ΚΑΙ ΜΗΔΕΠΟΤΕ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΠΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΣΟΥ ΤΑΥΤΗΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΛΑΟΝ ΣΟΥ ΤΟΥΣ ΔΙΑ ΠΑΝΤΟΣ ΕΛΠΙΖΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ΣΕ

Στην πρόθεση του Λυκούργου ανταποκρίθηκε και ο κλήρος: ο ιερομόναχος Παρθένιος ο Λάκων, ανεψιός του Αρχιεπισκόπου Σάμου και Ικαρίας Δανιήλ Κομνηνού (1784-1815) και ηγούμενος της μονής του Τιμίου Σταυρού συνέταξε ειδικά πανηγυρικά τροπάρια, τα οποία μέχρι σήμερα είναι σε λειτουργική χρήση. Πρωτίστως όμως ανταποκρίθηκε ο λαός, ο οποίος παρά το ότι η εορτή παραμελήθηκε κατά μέρος της ηγεμονικής περιόδου, μετά την ανασύστασή της πλαισίωσε και πάλι την τέλεσή της μαζικά, μέχρι και τις μέρες μας.

Ωστόσο, **η θαυματουργική αυτή απόδοση της σωτηρίας στον Χριστό** δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει εμψυχωτικά και πειστικά, αν δεν συνδεόταν και με άλλες ανάλογες παραδόσεις, που θα πιστοποιούσαν την υπερφυσική παρέμβαση.

Η πρώτη από αυτές σχετίζεται με την θρυλούμενη θαυματουργική μετατροπή των νερών της λίμνης Γλυφάδα, κοντά στο Πυθαγόρειο, άρα και στο θέατρο της κυρίως μάχης, από αλμυρό σε γλυκό και πόσιμο. Σύμφωνα με την διήγηση που διασώζει ο Επαμεινώνδας Σταματιάδης, το γεγονός πιστοποιήθηκε στις 31 Ιουλίου, ταυτοχρόνως με την άφιξη των ανδρών του ελληνικού στόλου που έσπευσε σε βοήθεια του νησιού. Η μεταβολή του νερού θεωρήθηκε ουράνιο σημάδι για την επισκιάζουσα τους Σαμίους θεϊκή εύνοια, γεγονός που εμψύχωσε τους αγωνιστές, ώστε η μετατροπή του ύδατος της Γλυφάδας να θεωρηθεί θεοσημεία, για να εμψυχωθούν οι αμυνόμενοι Σάμιοι, αλλά και να προϊδεαστούν για την θεόσταλτη, και οπωσδήποτε αναπάντεχη, νίκη που θα ακολουθούσε.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι τον ίδιο εκείνο – σημαδιακό για τη νεώτερη σαμιακή ιστορία – Αύγουστο του 1824, ο Λογοθέτης Λυκούργος, καθώς η περίπτωση μιας τουρκικής αποβάσεως στη Σάμο ήταν περισσότερο από ορατή, και με δεδομένη την πικρή πείρα της σφαγής της Χίου, φρόντισε ώστε τα περισσότερα γυναικόπεδα των νότιων οικισμών της Σάμου, που πρώτοι θα αντιμετώπιζαν την τουρκική λαίλαπα, να φυγαδευθούν, και να κρυφτούν στην

πλέον δύσβατη περιοχή του νησιού, στην περιοχή των Καλαμπακτασίων, στην ευρύτερη περιοχή των χωριών Καλλιθέα και Δρακαίοι. Η αγωνία ήταν μεγάλη, και η μοναστική παράδοση της περιοχής έντονη και ζωντανή. Οι δυό αυτοί παράγοντες φαίνεται πως συντέλεσαν, ώστε σε κάποια από τις κρίσιμες εκείνες στιγμές, ορισμένοι από τους φυγάδες να αντιληφθούν την ύπαρξη μια μακρινής πομπικής γραμμής, που περικύκλωνε τον Κέρκη. Οι αρχικοί φόβοι ότι επρόκειτο για αποβιβασθέντα οθωμανικά στρατεύματα γρήγορα διασκεδάστηκαν, και η θρησκευτικής τάξεως ερμηνεία δεν άργησε να διατυπωθεί: κατά την σχετική παράδοση επρόκειτο για υπερφυσική λιτανεία, που έδειχνε έμπρακτα τη θεϊκή υποστήριξη στον δοκιμαζόμενο πληθυσμό του νησιού.

Οι περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της έντονες θρησκευτικής πίστης του αρχηγού της επαναστατημένης Σάμου Λογοθέτη Λυκούργου. Είναι χαρακτηριστικό το ότι τον Ιούλιο του 1821, όταν το νησί αντιμετώπιζε άμεσο τον κίνδυνο τουρκικής απόβασης, ο Λυκούργος συνεργάστηκε με τον Μητροπολίτη Σάμου Κύριλλο, για να γίνουν σχετικές λιτανείες, με πάνδημη συμμετοχή, σε όλα τα χωριά και τους οικισμούς του νησιού, ώστε η απειλή να αποτραπεί και με την θεία βοήθεια.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στις 16 Μαρτίου 1824, λίγους μόλις μήνες πριν την αντιμετώπιση της οθωμανικής απειλής εναντίον της Σάμου, ο Λυκούργος με ειδική εγκύκλιό του, καθώς έβλεπε τις δυσκολίες να έρχονται, προέτρεπε τους Σαμίους να εναποθέσουν τις ελπίδες της σωτηρίας τους στο Θεό, την Παναγία και τον Τίμιο Σταυρό. Στις 28 Ιουλίου της ίδιας χρονιάς μάλιστα διέταξε να περιζωθούν όλοι οι ναοί του νησιού με κερί. Κατέστησε έτσι δημόσια ενέργεια μια λαϊκή αφιερωτική πρακτική, σύμφωνα με την οποία εκείνοι που είχαν κάποιο πρόβλημα ή αίτημα και ήθελαν να προσφύγουν στη θεία βοήθεια έταζαν, μεταξύ άλλων, να ζώσουν με λουρίδα αγνού κεριού ναό αφιερωμένο στον άγιο, του οποίου την βοήθεια επικαλούνταν. Είναι δε χαρακτηριστικό το ότι ο Λυκούργος απέναντι στην διχόνοια και στην διχογνωμία προέβαλλε «τον δεσμόν της εν Χριστώ αγάπης» ως δραστικό αντίδοτο, μέσω του οποίου θα μπορούσε να αποκατασταθεί η κοινωνική ειρήνη και συνοχή, ιδιότητες απαραίτητες για την επιτυχή διεξαγωγή του αγώνα.

Μία ακόμη σημαντική παρατήρηση. Στην διαδικασία αυτή, έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο και ο τότε Αρχιεπίσκοπος Σάμου και Ικαρίας Κύριλλος Β΄ ο Αγραφιώτης (1815-1834), άμεσος συνεργάτης του Λογοθέτη Λυκούργου, φλογερός πατριώτης, ένθερμος και τολμηρός επαναστάτης και παράτολμος μαχητής. Ο Κύριλλος, που ενθρονίστηκε στη Σάμο στις 8 Σεπτεμβρίου 1815, ήταν μαθητής του Κοσμά του Αιτωλού και είχε χρηματίσει διάκονος του Μητροπολίτη Ιωαννίνων Μακαρίου, την

εποχή της κατατρόπωσης του Αλή πασά.

Το 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία, μαζί με επιφανή στελέχη του κόμματος των Καρμανιόλων, στο οποίο είχε ενταχθεί ενεργά με την άφιξή του στο νησί. Πρόκειται για το κόμμα που κατά την προεπαναστατική περίοδο είχε κινηθεί κατά των Μεγάλων Προεστών, είχε τελικά έρθει σε σύγκρουση με την οθωμανική εξουσία και είχε αναγκαστεί σε προσωρινή διάλυση, ωστόσο βρισκόταν πίσω από την σαμιακή επανάσταση, δεδομένου ότι τα κυριότερα στελέχη της, με πρώτο τον Λογοθέτη Λυκούργο, ήταν μέλη του. Οι δε ιδέες των Καρμανιόλων, εμπνευσμένες κατά πολύ από τα διδάγματα του Διαφωτισμού, στήριξαν την όλη επαναστατική κίνηση στη Σάμο, ως και την εποχή της επιβολής του ηγεμονικού καθεστώτος, το 1834.

Ο Κύριλλος στις 8 Μαΐου 1821 ευλόγησε την επαναστατική σημαία που ύψωσε στο Καρλόβασι ο Λυκούργος, και στις 12 Μαΐου τέλεσε αρχιερατική λειτουργία στη Χώρα, την πρωτεύουσα του νησιού, όπου επανέλαβε την ευλογία του προς τα όπλα των επαναστατών. Συνεργάστηκε με τον Λυκούργο στενά, ενίσχυσε την επανάσταση εξ ιδίων και με εράνους, δεν δίστασε δε να φορέσει φουστανέλα, να πάρει όπλα και να πολεμήσει στην πρώτη γραμμή, στις πιο κρίσιμες φάσεις του σαμιακού αγώνα. Στις 9 Μαρτίου 1822 ευλόγησε το σαμιακό εκστρατευτικό σώμα που αναχωρούσε για τη Χίο, ενώ παρέμεινε στο πλευρό του Λυκούργου και στη διάρκεια της εμφύλιας σύρραξης, την οποία προκάλεσε ο εκ της ελληνικής κεντρικής διοικήσεως απεσταλμένος ως έπαρχος Κυριακός Μώραλης, τον Απρίλιο της ίδιας χρονιάς.

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος απολάμβανε, λόγω της πατριωτικής του δράσης, ιδιαίτερο κύρος στη Σάμο της εποχής, δεδομένου ότι το 1829 ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας τον παρακάλεσε να συμβάλλει στην ειρήνευση και καλή διοίκηση του τόπου, στηριγμένος σε αυτήν ακριβώς την αποδοχή του από την σαμιακή κοινωνία της εποχής. Ακολούθησε τον Λογοθέτη Λυκούργο στο δρόμο της εξορίας από τη Σάμο, τον Ιούνιο του 1834, όταν επιβλήθηκε το ηγεμονικό καθεστώς στο νησί, και εγκαταστάθηκε διαδοχικά στην Τήνο, στο Ναύπλιο, στην Αθήνα και τελικά στην Χαλκίδα, μαζί με τους υπόλοιπους εξορίστους αρχηγούς και μαχητές της επαναστατημένης Σάμου, όπου και εκοιμήθη.

Η συνεργασία των δύο ανδρών, του Λογοθέτη Λυκούργου και του Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου, αρμονική ως το τέλος παρά τον έντονο και εκρηκτικό χαρακτήρα και των δύο, αποτελεί άριστο παράδειγμα της συνεργασίας επαναστατικών αρχών και Εκκλησίας, κατά τη διάρκεια του αγώνα του 1821. Αποτελεί επίσης δείγμα της πρωταρχικής θέσης που η ορθόδοξη πίστη και η ελληνορθόδοξη παράδοση είχαν στην επαναστατημένη Σάμο του 1821, ώστε το

νησί να παραμείνει ελεύθερο παρά τις σχετικές οθωμανικές απειλές και επιχειρήσεις, ώστε η επανάσταση να διατηρηθεί ζωντανή στη Σάμο, την ευρισκόμενη σε απόσταση αναπνοής από τα μικρασιατικά παράλια και την οθωμανική επικράτεια, αν και είχε σβήσει σε πολλές άλλες ελληνικές περιοχές, κι ας βρίσκονταν σε θέση ασφαλείας από τις οθωμανικές δυνάμεις.

Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ

Εκ του ιστοτόπου Ιεράς Μητροπολέως Σάμου και Ικαρίας – 5 Αυγούστου 2019